

MODERNE DEVOTIE EN ZEELAND

Samenstelling Mink de Vries

INLEIDING

De Moderne Devotie bestaat al sinds 1370 in Nederland. Op dit moment leven er nog twee Moderne Devote Zusters in Nederland. Zij behoren tot de Congregatie van Windesheim. Daarnaast is de Moderne Devotie bezig met een revival. Dat was hard nodig, omdat de Moderne Devotie veruit de grootste Nederlandse Hervormingsbeweging is geweest in onze geschiedenis. De meeste Nederlanders zijn zich niet bewust wat de invloed is geweest van de Moderne Devotie in Nederland, in Europa en wereldwijd.

Binnen de Moderne Devotie bestaan grofweg gezegd drie stromingen. Een stroming die de rust en stilte zoekt op het land. Een stroming die voluit in de samenleving actief wil zijn en een stroming die de combinatie zoekt van allebei.

DE HERVORMINGSBEWEGING VAN DE MODERNE DEVOTIE (1370 – HEDEN)

De Moderne Devotie ; hedendaagse toewijding of ook wel vernieuwde innigheid genoemd.

Stichter Geert Groote, na een reconstructie van de schedel.

Een hervormingsbeweging binnen de Rooms Katholieke Kerk die in de Noordelijke Nederlanden bestond vanaf 1370 tot ca. 1580. Stichter Geert Groote wilde terug naar de basis en de kern van het geloof. De kerk en de kloosters waren volgens hem het contact met de bron kwijtgeraakt. De Moderne Devotie koppelde een sterke maatschappelijke betrokkenheid aan een diep persoonlijk geloof. Gericht op de navolging van Christus.

Het Sint Agatha Klooster, inclusief de noordvleugel. Deze vleugel kreeg de naam de Prinsenhof. De Zusters gaven Prins Willem van Oranje onderdak en bekenden daarmee ook politiek kleur.

Bij de Moderne Devotie werd een balans zichtbaar tussen woord en daad, innerlijk en uiterlijk geloof, stilte en toewijding.

In meer dan 145 plaatsen in Nederland ontstonden locaties met vormen van de Moderne Devotie. Bekende Moderne Devoten zijn naast Geert Groote, Thomas a Kempis en Desiderius Erasmus. De laatste is alleen het eerste deel van zijn leven binnen de Moderne Devotie gebleven(klooster van Stein bij Gouda). Wel heeft Erasmus zijn hele leven inspiratie gevonden in de beweging van de Moderne Devotie.

Bekende latere instellingen werden gevestigd in de gebouwen van de Moderne Devotie. Na de opheffing van de kloosters, schonk Willem van Oranje het Moderne Devotie Klooster van Sint Barbara te Leiden aan de nieuwe en eerste Protestantse Universiteit van Nederland. Vlak daarna werd hij vermoordt in het Moderne Devotie Klooster van Sint Agatha te Delft, waar de Prins lange tijd in de noordvleugel verbleef(de Prinsenhof).

Erasmus, ingetreden in het klooster van Stein bij Gouda (als Moderne Devoot) en Prins Willem van Oranje die onderdak vond in het Moderne Devotie klooster van Sint Agatha te Delft.

De provincie Zeeland kent meerdere plaatsen waar de Moderne Devotie een directe en/of indirecte invloed heeft gehad. Het zijn Zierikzee, Haamstede, Goes, Middelburg, Hulst en Sluis. Ook waren er een aantal kloosters buiten de steden gevestigd, zoals bij O.L.V. Polder en bij Rengerskerke. Dit overzicht van de Moderne Devotie bestaat uit drie delen ; Een deel over Zeeuws Vlaanderen, een deel over Walcheren en Beveland en een deel over Schouwen Duiveland. In de Middeleeuwen waren Middelburg en Zierikzee de belangrijke plaatsen. Het zal daarom niet verbazen dat daar ook de meeste kloosters gevestigd waren. Geloofsgemeenschappen die zich ook vooral op de samenleving hadden gericht. Anderen kozen ervoor om zich toch buiten de stad te vestigen.

Windesheim

Inhoudsopgave

Inleiding Moderne Devotie

Schouwen Duiveland 1 t/m. 9 Walcheren en Beveland 10 t/m.19

Zeeuws Vlaanderen 20 t/m. 23 Nawoord

SCHOUWEN DUIVELAND EN DE MODERNE DEVOTIE

Op Schouwen Duiveland vinden we de meeste kloosters rond Zierikzee. Dat had onder meer met veiligheid te maken, met een afzetmarkt in de buurt en met relaties met goeie kringen.

De route begint daarom ook bij Zierikzee, een historische oude havenstad net op de grens van Schouwen en Duiveland.

Wapen van Zierikzee, Poststraat 45

1. Naast de Minderbroeders(Franciscanen) waren de mannelijke Begijnen, de Bogarden of al vroeg te vinden in Zierikzee. In 1311 stichten ze al een gemeenschap St.Agatha, aan de Regenboogstraat.

De Bogarden richten zich vooral op de gemeenschap. Allereerst zorg voor de kwetsbaren, maar ook de zorg voor de dijken.

In 1346 kozen ze toch voor de inkapseling binnen de Rooms Katholieke kerk, door te kiezen voor de 3^e Regel. Deze regel was specifiek bedoeld voor lekenbewegingen. De Bogarden werden Tertianen, om zo bijvoorbeeld de bouw van een kapel mogelijk te maken. Later in 1483 stapten de Tertianen

over naar de Cisterciënzers. Deze waren voor een deel afkomstig uit de St. Bernardus Abdij van Hemiksem aan de Schelde. De Cisterciënzers sloten zich al snel aan bij hervormingsgezinde Cisterciënzers. Deze hadden zich allemaal aangesloten bij de Colligatie van Sibculo. Een hervormingsgezinde beweging, sterk gekleurd en beïnvloed door de Moderne Devotie. Meer dan 20 kloosters sloten zich aan bij de Colligatie van Sibculo. Mariënzaal (Marienhof of Godshof) speelde een belangrijke rol bij de hervormingen.

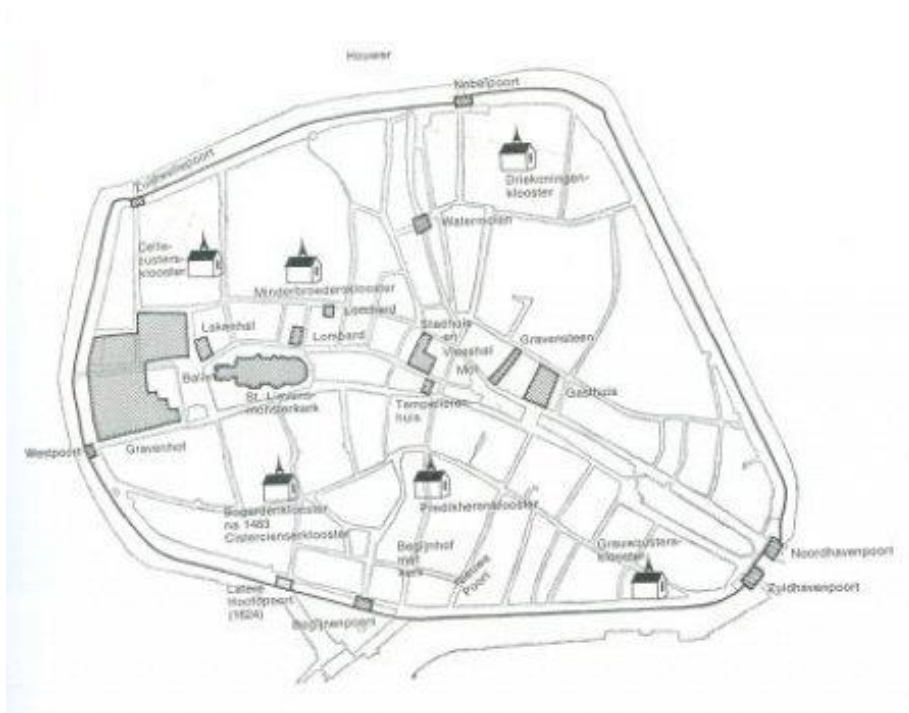
Tijdens de bouw in 2007 van een aantal nieuwe woningen in de Regenboogstraat stuitte het bouwbedrijf op de restanten van het oude klooster. Er werd onder meer een skelet gevonden bij de resten van de kapel. Waarschijnlijk gaat het hier om de abt van het klooster Mariënzaal. De oude naam van het klooster (bijnaam) "Beynardite" verdwijnt geleidelijk uit de volksmond van Zierikzee. * Hieronder restanten kapel klooster 2007

Ondertussen waren ook de Franciscanen in Zierikzee beland in een proces van hervorming. De Franciscanen kozen voor een intern hervormingsproces door de Observantiebeweging. Bij al deze hervormingen gaat het om het terugkeren naar de Bron en de kern van het Evangelie, het hart waar vanuit veel kloosterordes zijn begonnen.

2. Het Zusterklooster Maria Nazareth (Hospitaalzusters, ook wel grauwe zusters) van de 3^e regel van Franciscus. Gevestigd aan de Kapellestraat bij Zuidpoort in het Poppe Haymangasthuis.

Van de hospitaalzusters van Maria Nazareth in Zierikzee is niet veel bekend. Begonnen in 1490 en in 1572 opgeheven. De zusters stonden in het begin erg onder invloed van de Minderbroeders(waarschijnlijk ook biechtvaders), later werd de invloed van de Moderne Devote Cisterciënzers steeds groter. De hospitaalzusters richtten zich vooral op armen en zieken. In de lijn die de Gasthuizen, bijvoorbeeld de Heilige Geest Gasthuizen, een eeuw eerder al hadden ingezet. Zorg voor troost en hulp. Ziekte en armoede waren in die tijd sterk met elkaar verbonden. Met handwerk verdienden de zusters zelf ook wat, met nadruk op wat, omdat ze tegen de armoedegrens aan bleven zitten.

Een aantal van de Grauwzusters onder de Tertiariissen kozen in de Nederlanden uiteindelijk toch voor meer zekerheid. Ze sloten zich aan bij de Clarissen, van de 2^e regel van Franciscus.

Zuidhavenpoort en Kapellestraat Zierikzee

- 3. Het Drie Koningenklooster, gelegen in de buurt van de Driekoningen en de Driekoningenboomgaard(zie ook plattegrond kloosters Zierikzee)**

Het Klooster Driekoningen aan de noordkant van het centrum van Zierikzee was een vrouwenklooster van de Moderne Devotie. De regularissen vielen onder het Kapittel van Sion. Het 2^e grote Kapittel van de Moderne Devotie na het Kapittel van Windesheim. De zusters volgden de regel van Augustinus binnen de Moderne Devotie. In 1501 hebben ze zich gevestigd in Zierikzee, in 1572 werd het klooster opgeheven. Wie precies hen visiteerde en wie biechtvaders waren is niet met zekerheid te zeggen. De kans is groot dat het de Moderne Devote Cisterciënzers waren en/of de Kartuizers van het Klooster Sion even buiten Zierikzee.

Heel anders dan bij de tertiarissen waren de regularissen vaak van goede komaf, en goed opgeleid. (foto's ; zegel klooster en Kerk Driekoningen)

Zegel Driekoningen/ Kerk Noordgouwe

De meeste regularissen begonnen als zusters en tertiarissen. Of dat ook in Zierikzee het geval is geweest is niet zeker. De stadia die veel broeders en zusters doorliepen(zie ook inleiding) binnen de Moderne Devotie waren ;

Broeder- en/of zuster gemeenschap, tertiariissen of tertianen van de 3^e regel van Franciscus en tenslotte konden ze kiezen voor de regel van Augustinus. Ze werden dan regulieren (Augustijner koorheren) of regularissen (Augustijner koorvrouwen) vallen onder een Kapittel van de Moderne Devotie.

4. Het Klooster van de Cellezusters in Zierikzee, gelegen in het blok Zuidwellestraat en P.D. de Vosstraat.

De Cellezusters stichten in 1443 een Cellezustersklooster, veelal verbonden met de regel van Augustinus. Ze waren nauw verbonden met de Moderne Devotie gemeenschappen en richtten zich vooral op twee werken van barmhartigheid nl. het verzorgen van de zieken en de doden. Ze droegen een zwart habijt (daarom vaak Zwartzusters genoemd) en hadden vaak contracten met het gemeentelijk bestuur. Zeker in tijden van een pestepidemie werd een beroep gedaan op de Cellezusters en Cellebroeders. Cellezusters trokken zich terug in een cel voor gebed, boetedoening en inkeer. Vandaar de naam Cellezusters. Het waren meestal kleine gemeenschappen. In 1572 werd het klooster opgeheven. Ook later bleven de Zwartzusters zich specialiseren in vooral de zorg van besmettelijke zieken, zoals pest, lepra en cholera.

Op dit schilderij van Benoit De Puydt (1886) twee zwartzusters.

We verlaten nu Zierikzee en rijden richting Haamstede, we laten Kerkwerve noordelijk liggen en staan even stil bij de Oosterscheldedijk. Daar waar het dorp Rengerskerke in 1662 onderwater is verdwenen.

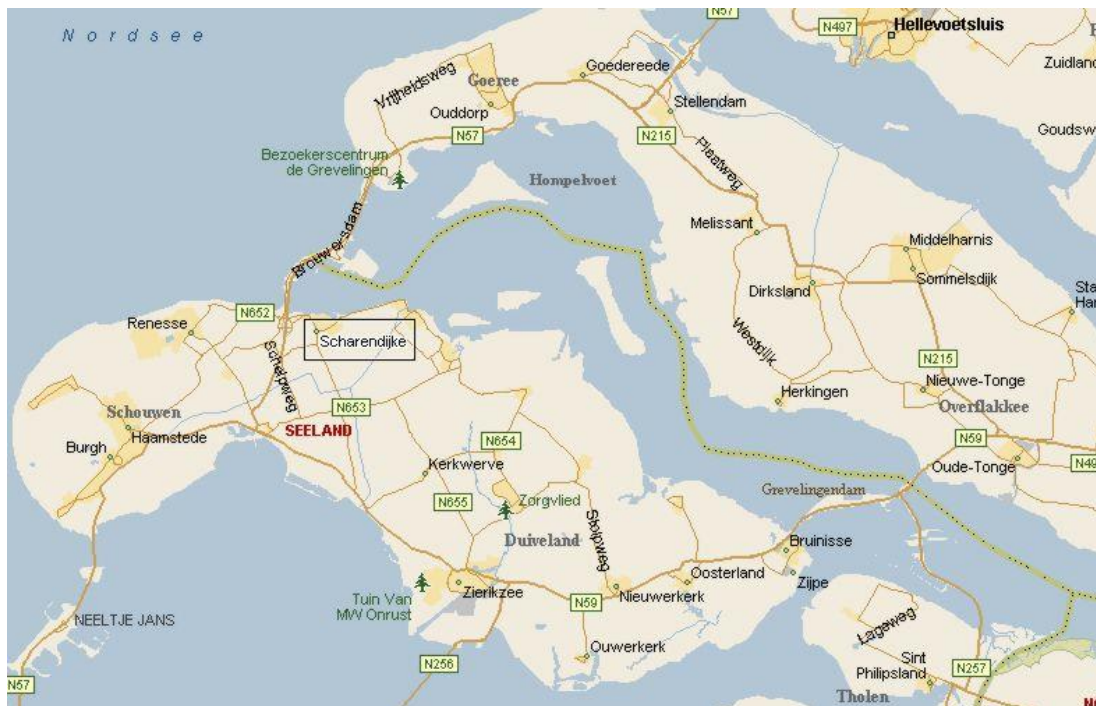
5. Het Klooster Bethlehem(St. Laurentius) bij Rengerskerke. Het was evenals het Klooster Driekoningen een klooster van de Moderne Devotie, vallend onder het Kapittel van Sion.

Klooster Bethlehem kent een kort bestaan. Gesticht in 1476 en opgebouwd tot 1479, moesten de regulieren(kanunniken) in 1486, vanwege de dreigende Oosterschelde, verhuizen naar Antwerpen. Daar viel de gemeenschap van regulieren snel uiteen. Het dorp Rengerskerke in het Zuidland van Schouwen verdween uiteindelijk in 1662 geheel onder water. Het dorp lag ten zuidwesten van Kerkwerpe. Foto Oosterschelde onder Kerkwerpe(Hospers) Bijzonder was wel dat dit klooster het 2^e klooster was met de naam Bethlehem op Schouwen. Het andere klooster was van de Cisterciënzerinnen, gevestigd op de noordwest kant van Schouwen bij Elkerzee. Het werd al in 1224 gesticht en delen van de kloostermuren zijn nog te vinden.

De strijd tegen het water werd in alle kustgewesten gevoerd. Ook in Zeeland specialiseerden diverse kloostergemeenschappen zich in dijkenaanleg en inpolderen. Vooral de Cisterciënzers waren daar ervaren in, het kon ook bijna niet anders, zij hadden veel land in beheer, in pacht en bezit.

We vervolgen de zuidelijke route richting Haamstede(zie kaart).

Haamstede ligt helemaal aan de westkant van Schouwen.

- 6. Het Klooster van de Zusters(Tertiarissen) van de 3^e regel van Franciscus, ook wel Grauwzusters genoemd. Het klooster was te vinden aan de rand van Haamstede, op de hoek van de huidige Kloosterweg en de Noordstraat(in de buurt van VVV).**

Het Klooster van de Grauwzusters werd ook wel het Noordklooster genoemd. Waarschijnlijk om zich te onderscheiden van Klooster Leliëndale aan de rand van Burgh. Leliëndale begon als Begijnhof maar werd later een klooster van de Dominicanessen. Dit klooster had weinig middelen om te bestaan. De Grauwzusters in Haamstede waren bijna zeker afkomstig uit Zierikzee of Middelburg, waar ook kloosters stonden van Grauwzusters. Ze richtten zich vooral op de zieken en armen en vonden een bron van inkomsten met hun handwerk en hulp aan welgestelden.

Grauwzusters waren lekenzusters, ze volgden eerst de 3^e regel van Franciscus en later misschien die van Augustinus. Het is niet bekend onder welke invloedsfeer ze vielen en welk mannenklooster verantwoordelijk voor hen was.

Het zal heel goed kunnen dat ze meer op de parochie Haamstede en de pastor gericht waren. Formeel zijn ze in 1535 gesticht en in 1572 opgeheven. In 1535 wordt er namelijk voor het eerst melding gemaakt van de priorin van het klooster. Ook de plaats van het klooster sluit een verbinding met de parochie in Haamstede niet uit.

Middeleeuwse kerk in Haamstede, de parochie was waarschijnlijk nauw verbonden met de lekenzusters van de Grauwzusters.

Grauwzusters van het Gasthuis van Aarschot tonen een door hen gemaakte replica van het Grauwzusterkleed.

Evenals de Zusters van de Moderne Devotie zijn Grauwzusters sterk verbonden met de Gasthuizen. Werken van barmhartigheid konden zij daar in allerlei vormen praktiseren. Het waren daarom ook zusters die vaak liever met de handen bezig waren dan met het hoofd.

7. Actuele vormen van het gedachtengoed van de Moderne Devotie op Schouwen.

Zonder gebruik te maken van de term Moderne Devotie zijn er diverse gemeenschappen op Schouwen waar het gedachtengoed van de Moderne Devotie in terug te vinden is.

Waarden die daarbij centraal staan zijn bijvoorbeeld ; gemeenschapszin en ruimte voor elkaar, wederkerigheid in zorg en omgang met elkaar, eenvoud, rust, bezinning, viering en gebed gekoppeld aan een praktische uitwerking van het geloof in de samenleving, een sterk gevoel van gastvrijheid en delen, ieder mens is gelijkwaardig en als mens oordelen we daarom niet over een ander mens. In elke gemeenschap kan het in de omgang schuren, maar dat is geen reden om uit elkaar te gaan. De tijd van nu wordt gezien als uitdaging. Een uitdaging om mensen weer meer met elkaar te verbinden, onafhankelijk van achtergrond en levensovertuiging.

- a. Allereerst de kerken van de Westhoek. Allemaal geven ze aan ruimte te willen geven aan gasten en zorg te hebben voor de gemeenschap en het individu. Er wordt daar waar mogelijk samengewerkt. Ze vullen**

elkaar aan qua activiteiten, vieringen en doelgroepen. Op die manier ontstaan er samen kleurrijke en gastvrije geloofsgemeenschappen.(foto links, Pelgrimskerk Haamstede)

- b. De Pioniersplek Kloosterwelle in Noordwelle(Foto rechts, Corneliuskerk Noordwelle). Sinds kort een pioniersplek van de Protestantse Kerk, gedragen door 4 kerken van de Westhoek. Het pioniersteam geeft aan nadruk te leggen op de wekelijkse viering, maaltijd en stilte in de Corneliuskerk. Een oude Middeleeuwse kerk die past bij de getijden, retraite en bezinning. Daarnaast is er ontmoeting en verbinding tijdens de maaltijd en wandelingen. Het doel van de pioniersgemeenschap is om weer deel te worden van de geschiedenis, het heden en de toekomst van de Westhoek. Daarnaast willen ze graag ruimte gaan bieden voor retraite en pelgrimage voor gasten van buiten. Gasten op zoek naar verwondering, spiritualiteit, creativiteit en ruimte, gekoppeld aan een schitterende natuur.(www.kloosterwelle.nl)

Noordwelle.com

Pioniers Kloosterwelle

De Moderne Devoten wisselden elke dag de weg naar binnen(verinnerlijking, persoonlijke ontmoeting met God) af met de weg naar buiten(samenleven en gemeenschap). Nuchtere mystiek,

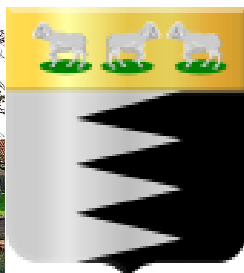
mystiek met beide benen op de grond en praktisch. Moderne Devotie wordt ook de beweging van de Geest genoemd. Niet in een hok vast te leggen, ruimte gevend i.p.v. ruimte nemend, en verwonderd over wat er elke dag op je weg komt.

- c. **De Zorgboerderij de Stelle te Ouwkerk (Stelweg 3).** Deze Zorgboerderij is in 2007 aangekocht en richt zich vooral op dagbesteding, dagbesteding voor ouderen, naschoolse opvang en begeleid wonen. Bijzonder op de Stelle is dat er voor ieder mens, klein en groot, jong of oud, wel een plek te vinden is waar hij of zij zich thuis kan voelen. Met de dieren, het fruit, de producten, elkaar, de winkel en buiten dichtbij(camping, boomgaarden,dierenweiden). Persoonlijke aandacht in deze bijzondere gemeenschap staat centraal. De achtergrond van de instelling maakt eigenlijk niet uit, iedereen is welkom ! Het gaat hier om inclusiviteit, van elkaar nodig hebben, waarbij niemand uit de boot valt.

Foto's van de Stelle

- d. **Pioniersplek Sirjansland op Schouwen Duiveland**
Deze pioniersplek van de Hervormde Kerk van Sirjansland is nog in opbouw. Ze worden daarbij gesteund door de Protestantse Kerk Nederland. Doel van deze pioniersplek is om de mensen langs en aan de rand van de kerk weer uit te nodigen voor de gemeenschap in geloof. Een gemeenschap waar een ieder zich thuis kan voelen en waar de zorg voor de kwetsbaren als een natuurlijk gegeven wordt gezien. Je laat immers andere mensen niet vallen.

Kerk en wapen Sirjansland

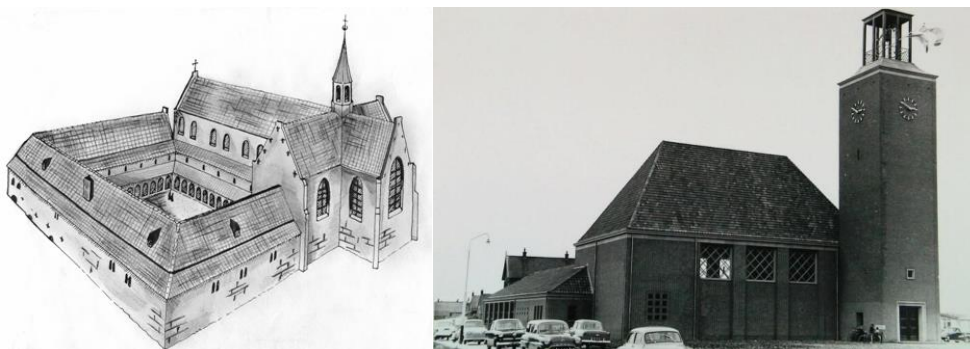
We laten de Westhoek van Schouwen achter ons liggen en rijden richting Scharendijke. In de Bethlehemkerk van Scharendijke hangt de klok van het klooster Bethlehem. Het klooster in Elkerzee bestaat niet meer, alleen oude kloostermuren zijn nog aanwezig.

8. Het Klooster Bethlehem van de Cisterciënzerinnen in Elkerzee aan de Kloosterweg. Het is een oud klooster, in 1224 gesticht en in 1572 opgeheven. De zusters zijn toen naar Zierikzee vertrokken.

Klooster Bethlehem is geen, door de Moderne Devotie, hervormd klooster zoals de Cisterciënzers in Zierikzee. Toch past dit klooster wel in het overzicht. De Cisterciënzers zijn ontstaan in 1098 in de abdij van Citeaux in Frankrijk. Het was een reactie op het slechte naleven van de regel van Benedictus in Frankrijk. Uit het klooster van Citeaux ontstond een dochterklooster in Clairvaux met abt Bernardus, een toonaangevende geestelijke. Bernardus heeft veel invloed gehad op de Moderne Devotie. Juist doordat hij ook de nadruk legde op het persoonlijk geloof(mystiek).

Boerderij Klooster Bethlehem, links foto 1960(kloostermuur links), foto rechts is een gravure van Backer uit ongeveer 1850. Kloosters van de Cisterciënzers kenden een vaste architectuur. Hieronder een voorbeeld, met daarnaast de Bethlehemkerk met klok van het klooster(1957 ingebruikname, Archief PZC).

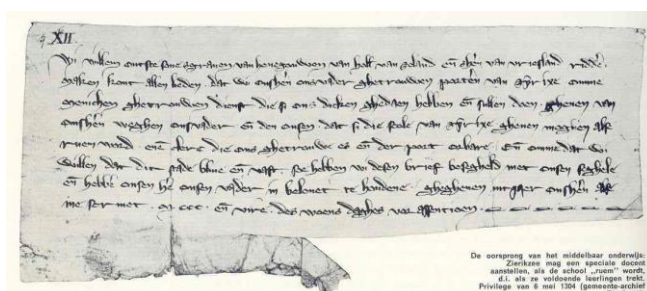
Op weg naar Zierikzee komen we langs Schuddebeurs en Noordgouwe. Hier heeft een mannenklooster gestaan van de Kartuziers. De Kartuziers hebben veel invloed gehad op de Moderne Devotie. Geert Groote heeft 3 jaar lang in het Kartuizerklooster Monnikhuizen bij Arnhem gewoond. Toen hij daarna begon met de Moderne Devotie heeft hij veel van de kartuizers overgenomen. Zijn geestelijke vrienden waren bijna allemaal kartuizers. Het moederklooster van de Moderne Devotie te Windesheim heeft veel gehad aan het organisatiemodel van de kartuizers.

9. Het Kartuizerklooster Sion bij Noordgouwe, aan de Kloosterweg tussen Schuddebeurs en Noordgouwe. Gesticht door Jan Lievensz in 1434 en verwoest in 1575 door de Spaanse troepen.

Het Kartuizerklooster speelde een belangrijke rol bij het inpolderen van een aantal kleine polders. De gemeenschap om het klooster heen werd groter en groter en het klooster zelf bracht veel werkgelegenheid met zich mee. Van bierbrouwers, linnenwevers, ambachtslieden tot pachtboerderijen. De Kapel gaf de kartuizers de mogelijkheid om op eigen terrein hun geestelijk leven vorm te geven.

Hierboven een tekening van Adriaan van de Maersse uit 1650, daarnaast het zegel van klooster Sion, daar weer naast een plattegrond van het klooster Sion in een graanveld, gefotografeerd door Joop van Houdt. Hieronder oprichtingsakte van de Latijnse School in 1304 te Zierikzee. Waarschijnlijk hebben ook een aantal kartuizers deze school bezocht.

WALCHEREN EN BEVELAND EN DE MODERNE DEVOTIE

Wapens van het Waterschap van Walcheren en van Noord en Zuid Beveland

We starten onze reis langs plaatsen van Moderne Devotie op Walcheren. De stad Middelburg was samen met Zierikzee toonaangevend in de Middeleeuwen. Dat is ook de reden dat er in Middelburg veel kloosters zijn te vinden. Nog steeds is de Abdij toonaangevend in het oude centrum van Middelburg.

10. Het Klooster van de Bogarden, over gegaan tot de Tertianen 1346.

De Bogarden(Bogardenstraat) leefden evenals hun broeders in Zierikzee onder de mensen. Praktisch je geloof in de gemeenschap handen en voeten

geven, dat stond voorop bij deze lekenbroeders. Ze kenden geen regel en vielen daardoor niet onder kerkelijk gezag. Zorgdragen voor de kwetsbaren zoals zieken, armen en eenzamen in eigen omgeving. De lekenbroeders kozen later uit praktisch oogpunt toch voor de Derde regel van Franciscus. Nog later sloten zij zich aan bij het Kapittel van Zepperen. Zepperen was geen Kapittel van de Moderne Devotie zoals het Kapittel van Utrecht. Wel had het Kapittel van Zepperen bijna alles van Utrecht overgenomen. Ze was daarmee toch behoorlijk gekleurd door de hervormingen van de Moderne Devotie.

11. Het Klooster Bethanië van de Tertiariissen aan de Bachten 's Gravenkoor, nu de Zusterstraat in Middelburg.

Deze Grauwzusters zijn in 1473 begonnen als zusters in de gasthuizen. In 1484 kozen zij voor de Derde regel van Franciscus en gingen ze verder als Tertiariissen. Net als bij de Grauwzusters van Zierikzee en Haamstede is niet duidelijk onder welk Kapittel ze vielen. De Stichter Margriet Simon Deutsdochter onderhield goede contacten met de Abdij. Het is daarom niet verwonderlijk dat de abt van Middelburg in 1495 verantwoordelijk werd voor de Grauwzusters. Ze behielden wel hun eigen kerk, de Vismarktkerk. In 1574 werd de gemeenschap van Grauwzusters in Middelburg opgeheven.

Sint Jorisdoelen, Gildenhuis(1582) en deel van Klooster Grauwzusters.

12. Klooster van de Cellezusters(Zwartzusters) in Middelburg aan de Bachtensteene.

De Cellezusters vestigden zich pas laat in Middelburg. Dit had waarschijnlijk te maken met de vestiging van Cellebroeders in Middelburg. Ze richten zich op dezelfde activiteiten, zoals ziekenzorg(vooral pestlijders) en het begraven

van de doden. Ten tijde van grote pestepidemieën zie je de gemeenschappen van Cellezusters en Cellebroeders groter worden. De Cellezusters van Middelburg zouden in 1528 intrekken bij de Cellezusters van Goes. Dat is niet doorgegaan, ze zijn tot 1574 in Middelburg gebleven aan de Bachtensteene.

13. Het Klooster van de Cellebroeders aan de Simpelhuisstraat achter het Stadhuis van Middelburg.

De Cellebroeders vestigden zich in 1471 midden in het centrum van de stad. Achter het Stadhuis bouwden ze in een paar jaar de kerk, het klooster en de kapel. Ze onderhielden goede contacten met het gemeentebestuur. Zoals we bij de Cellezusters al zagen hebben de Cellebroeders zich ook gespecialiseerd op ziekenzorg en zorg rond de doden. Wanneer het goed ging in de stad, en er geen pestepidemie gaande was, zagen de Cellebroeders zich genoodzaakt om te bedelen.

De meeste kloosters van Cellebroeders en Cellezusters kozen uiteindelijk voor de regel van Augustinus. De legden daarbij de drie geloften af van kuisheid, armoede en gehoorzaamheid. Priesters kwam je bijna niet tegen onder de Cellebroeders. Ze waren afhankelijk van priesters van buiten, van bijvoorbeeld de Abdij of van de Parochie. Het klooster aan de Simpelhuisstraat staat er voor een deel nog.

Op de volgende pagina twee afbeeldingen van het klooster, een foto uit deze tijd en een zwartwit foto van ongeveer 50 jaar geleden.

De bestemmingen zijn in de afgelopen eeuwen nogal gewisseld.

In 1574 werd het klooster van de Cellebroeders opgeheven. De kapel werd daarna gebruikt als tapijtwerkplaats. In 1611 koos het gemeentebestuur ervoor om in het oude klooster een Simpelhuis te vestigen. Een Simpelhuis(in de meeste plaatsen heet het in die tijd een Dolhuis) is een opvanghuis voor krankzinnigen. Nu heet het een GGZ instelling voor mensen met een psychiatrische kwetsbaarheid.

Het Simpelhuis kon voor een deel voorzien in haar eigen inkomen door op zondag de deuren van het Simpelhuis open te zetten. Er werden dan kaartjes verkocht aan mensen die graag eens wilden kijken naar gekke mensen.

Bijzonder is dat het een Moderne Devoot is geweest, namelijk Thomas a Kempis, die als eerste een pleidooi heeft geschreven voor Dolhuizen. Het was immers mensonwaardig, al die verwarde mensen op straat. Je kunt daarmee zeggen dat Thomas a Kempis aan de wieg heeft gestaan van de GGZ in Nederland.

Een schilderij met Thomas a Kempis op de Agnietenberg te Zwolle. Hij draagt een Augustijner Koorkleed met zwarte stola.

**14. Stadsklooster Simpelhuys aan de Simpelhuisstraat in Middelburg.
Een hedendaags voorbeeld waarin het gedachtengoed van de
Moderne Devotie sterk naar voren komt(zie ook 7 a t/m. d)**

Het Stadsklooster bestaat nog niet zo lang. Henk en Agnes Goudzwaard, de initiatiefnemers en dragers van het Stadsklooster, zoeken nog naar voldoende financiële basis om elke week in het Stadsklooster activiteiten te kunnen ontplooiën. Samen met het Hervormd Kerkelijk Bureau maken zij gebruik van het oude pand en kapel van de Cellebroeders.

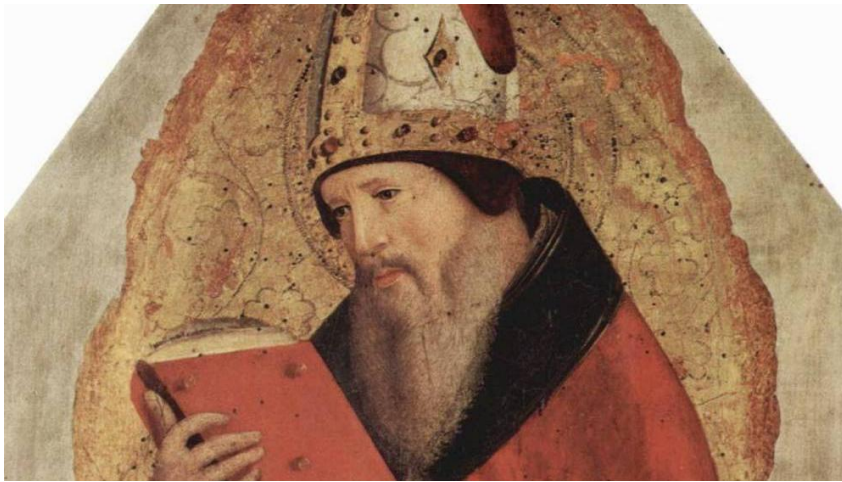
De activiteiten van het Stadsklooster zijn gericht op de weg naar binnen. Met stiltewandelingen, stiltedagen, pelgrimstochten en vieringen geven ze daar vorm aan. Daarnaast richten ze zich ook op de weg naar buiten, naar de ander en naar de gemeenschap. Een vorm als bijvoorbeeld een inloophuis spreekt Henk en Agnes sterk aan.

Binnen de Moderne Devotie staat het bestuderen van het Woord centraal, met daarbij de ruimte en de vrijheid om zelf te onderzoeken. Het Stadsklooster wil daarvoor graag Lectio Divina gebruiken. Een ontmoeting met de tekst op verschillende manieren.

De vier stappen van Lectio Divina en Actuele Moderne Devoten op bezoek in het Stadsklooster Simpelhuys.

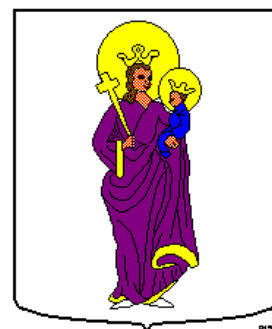
In Middelburg waren nog vele andere kloosters te vinden. Wat opvalt is dat het vooral om kloosterordes gaat met de regel van Augustinus. De Augustijner Eremieten, de Norbertijnen met het dubbelklooster, de Cellebroeders zoals we zagen, en de Augustijner Koorheren van net buiten Middelburg. Het waren allemaal ordes gericht op gemeenschap en zorg voor de ziel. Missionair werk dreef de broeders en zusters naar buiten.

Kerkvader Augustinus was sterk gericht op gemeenschap. Hij wees als bisschop de gelovigen vaak op de eerste hoofdstukken van het Bijbelboek Handelingen. Daarin wordt verteld over de eerste gemeenschap van christenen. Navolgers van Christus die de werken van barmhartigheid in de praktijk lieten zien. Verder deelden ze hun bezit, kwamen samen voor gebed, gesprek en ontmoeting, en stonden in de gunst bij het hele volk. Deze geloofspraktijk staat eveneens bij de Moderne Devotie centraal.

15. Het Klooster van het Heilige Graf van de Moderne Devotie(regulieren) in Oud Arnemuiden, later verhuisd naar Vrouwenpolder.

Dit klooster kende een bijzondere start in Oud Arnemuiden. Het werd gesticht door de edelman Gillis van Arnemuiden in 1438. Nog geen twee jaar later werd heel Oud Arnemuiden verzwolgen door de Arne. De Arne was een getijdenrivier. Middelburg was aan deze rivier de Arne ontstaan. Het klooster werd daarom met hulp van Hendrik van Borsele verplaatst naar Vrouwenpolder. Daar werd het Onze Lieve Vrouwe Klooster opnieuw opgebouwd. Dit gebeurde tussen 1453 en 1464.

Kaart van Christiaan Grooten

Op de oude kaart is goed te zien dat Onze Lieve Vrouwe Polder bovenin nogal kwetsbaar ligt. Daarnaast het Wapen met Maria, zeer bijzonder in het overwegende protestantse Zeeland(oude en nieuwe versie).

In de jaren daarna werd het klooster nog regelmatig bedreigd door het stijgende water. In 1552 moest het klooster opgegeven worden. Wel zijn er gelukkig kostbaarheden uit het klooster bewaard gebleven. Het klooster was aangesloten bij het Kapittel van Sion. Het Kapittel waar bijna alle Moderne Devotie kloosters met de regel van Augustinus in Zeeland bij waren aangesloten. Onduidelijk is of het klooster in Vrouwenpolder hulp heeft gekregen van het Kapittel.

Draagspeld met Maria uit het klooster, de kapel van het klooster nu in de Petrus en Paulus kerk te Middelburg en de plaats van opgravingen van het klooster in het huidige Vrouwenpolder.

16. Het Klooster van de Kruisheren in Goes aan de Vlasmarkt/Beestenmarkt.

De Kruisheren zijn ontstaan vanuit de Kruistochten. Ze kozen voor de regel van Augustinus. Rond 1400 was de orde van de Kruisheren op sterven na dood. Net als veel andere ordes werden de dragende mensen in Utrecht sterk hervormd door de Moderne Devotie. De Hervormingsgezinde Kruisherenkloosters verspreiden zich over heel Nederland. In Zeeland waren er twee gevestigd, in Goes en in Sint Annaland. Ze waren vooral op onderwijs, leren en zorgen gericht.

Het klooster in Goes werd financieel gesteund door rijke edelen, en groeide uit tot een zeer welvarend klooster. Meerdere partijen probeerde het Kruisherenklooster in te lijven, zoals de bisschop in Middelburg. Dat is niet gelukt. Wel gingen veel Kruisheren mee in de groeiende hervormingen onder leiding van Luther. De meesten hebben die hervormingsdrang moeten

bekopen met hun leven. Uiteindelijk zijn hun bezittingen, op bevel van Prins Willem van Oranje aan de armen gegeven. Het klooster werd in 1578 ontbonden.

Kruisheer in kloostergang van het Groninger Kruisherenklooster in Ter Apel. Net als het klooster in Goes zeer hervormingsgezind. Daarnaast Cultureel Centrum het Beest te Goes. Lange tijd was het de Latijnse School. Voor de Latijnse School maakte het deel uit van het Kruisherenklooster.

17. Het Klooster van de Cellezusters (Augustijner Sevitinnen waarschijnlijk), later is het klooster tot Weeshuis verbouwd.

De cultuur van het Cellezustersklooster lijkt op die van Middelburg, maar is toch weer anders. De Zwartzusters richten zich in Goes ook op zorg in brede zin. Er waren namelijk niet veel andere kloosters. Het Kruisherenklooster in Goes droeg verantwoordelijkheid over het Zusterklooster. De gemeenschap was in die tijd stads, maar wel overzichtelijk.

Het klooster stond aan de Zusterstraat 13 en werd later verbouwd tot een Burgerweeshuis. In het nu monumentale pand zijn nog duidelijk restanten te zien van het Cellezustersklooster.

In de tijd van de Reformatie gaf Prins Willem van Oranje, samen met de Staten van Holland, regelmatig toestemming om een klooster te veranderen in een Weeshuis, Armenhuis of in een Dolhuis.

**Binnenplaats en poort Burgerweeshuis, voormalig Cellezustersklooster,
Foto's van G.J.Dukker**

18. Het klooster Reimerswaal (Paradijs) van de Moderne Devotie, gelegen aan de noordkant van de stad Reimerswaal.

De stad Reimerswaal was een belangrijke stad aan de Schelde. Zoals elke stad wilde het stadsbestuur van Reimerswaal graag een klooster. Ze kochten min of meer een klooster van reguleren uit Vlaanderen. Deze Augustijner Koorheren gingen akkoord met de nieuwe vestiging. Eerst in de stad maar al snel noordelijk buiten de stadsmuren. Het was toen 1407 en Reimerswaal beleefde een geweldige bloei als stad.

De Augustijner Koorheren, kanunniken, kozen in 1423 voor de Moderne Devotie. Ze sloten zich aan bij het Kapittel van Neuss. Blijkbaar was dat nog niet prestigieus genoeg. In 1430 sloten zij zich aan bij het vermaarde Kapittel van Windesheim. Ruim een eeuw heeft dit Windesheimer klooster bestaan bij Reimerswaal. Het is ook het enige klooster in Zeeland van de Moderne Devotie geweest van het Kapittel van Windesheim. Alle anderen waren aangesloten bij het Kapittel van Sion. Wat precies de beweegreden was voor Reimerswaal om voor Windesheim te kiezen is niet helemaal duidelijk. Ze hebben zich in ieder geval onderscheiden. Wat activiteiten betreft hielden de koorheren zich vooral bezig met het overschrijven van belangrijke geschriften en de verspreiding(later) van de boekdrukkunst. Aan het kloosterleven bij Reimerswaal kwam abrupt een einde door een grote overstroming in 1532.

De stad Reimerswaal verdween in 1632 definitief onderwater. Omliggende gemeentes werken tegenwoordig samen onder de naam en het wapen van Reimerswaal. Zo blijft de naam Reimerswaal behouden voor de komende generaties en wordt het verhaal van de verdronken stad doorverteld. In Reimerswaal bevond zich ook nog een Cellezustersklooster. Omdat die al eerder in andere plaatsen uitvoerig is behandeld wordt dit klooster niet verder uitgewerkt.

Van Zuid Beveland, Goes en Reimerswaal, rijden we naar Noord Beveland. In Noord Beveland gaan we op bezoek bij een Zorgboerderij.

19. Zorgboerderij Landleven aan de Prinsendijk 15 in Kortgene.

Een actueel voorbeeld van zorg voor de naaste, zorg voor de natuur en zorg voor gemeenschap.

Zorgboerderij Landleven in Kortgene is een christelijke zorgboerderij. Ze richten zich vanuit het christelijk geloof vooral op ouderen. De familie van Eck

heeft daar bewust voor gekozen. Vooral omdat ze de ruimte en de tijd willen hebben om echt aandacht te kunnen geven aan de ouderen. De ouderen mogen en kunnen meegenieten van alles wat er op de boerderij gebeurt. Daarnaast kunnen ze allerlei activiteiten doen, buiten en binnen. Het gaat hier om dagbesteding, daarom worden de ouderen aan het eind van de middag weer opgehaald.

Zorgboerderij Landleven in Kortgene(foto' van de Zorgboerderij zelf)

We verlaten Noord en Zuid Beveland en rijden de tunnel onder de Schelde door op weg naar Zeeuws Vlaanderen. Alles en iedereen is hier ook op Vlaanderen gericht. Dat is al eeuwen zo en het heeft de geloofsgemeenschappen ook sterks Vlaams gekleurd.

20. Pioniersplek in Axel “ Effe bijtanken “, in het Trefpunt aan de Singelweg. Een actueel voorbeeld van waar wij het gedachtengoed van de Moderne Devotie tegen kunnen komen.(zie ook 7 en 14)

De pioniersplek in Axel richt zich vooral op 55 plus, ouderen die zich aan de rand of buiten de kerk en geloofsgemeenschap bevinden. Ze organiseren verschillende activiteiten voor deze doelgroep en worden daarin gesteund door de landelijke Protestantse Kerk. Zij zien in de pioniersplekken nieuwe vormen ontstaan van geloof en samen zijn. De bedoeling van “Effe bijtanken” is laagdrempelig te zijn, juist voor die mensen die een gemeenschap met ontmoeting en gezelligheid missen.

Het Kasteeltje waar ook activiteiten georganiseerd worden.

Voor een pioniersplek maakt het niet uit waar je vandaan komt, of je wel gelooft of niet gelooft, rijk of arm bent. Iedereen mag erbij horen vanuit gelijkwaardigheid en de ruimte en vrijheid om weer af te haken.

Onderscheidingsvermogen bij de Moderne Devoten

Net als in de donkere tunnel onder de Westerschelde lichten nodig zijn om goed en veilig de weg te vinden, zo is een goed onderscheidingsvermogen nodig om licht en duisternis, goed en kwaad, te onderscheiden. Moderne Devoten vonden die fijngevoeligheid om te kunnen onderscheiden van groot belang. Is dit wel de goede plek voor onze gemeenschap ? Past deze broeder die graag in wil treden wel bij ons ? Spreekt die hervormingsgezinde man op het marktplein wel de waarheid ? Kan ik mijn eigen innerlijk stem wel onderscheiden van de stem van God ?

Onderscheidingsvermogen hield je met beide benen op de grond. Om te groeien in onderscheidingsvermogen zijn geestelijke oefeningen nodig. Thomas a Kempis schreef daarvoor de Navolging van Christus. Ignatius van Loyola, stichter van de Jezuïeten, vond inspiratie in de Navolging van Thomas en werkte de geestelijke oefeningen verder uit.

Ignatius van Loyola

21. Het klooster van de Augustinessen(regularissen) aan de Gentse Weg, (toen was het de Hospitaalweg). Het klooster droeg de naam Nieuw Hospitaal.

Het klooster werd gesticht in 1326 en werd opgeheven in 1596. Hulst was in die tijd een sterke vestingstad. Daarmee was het ook voor veel kloosterordes een plaats waar ze hun vluchthuizen hadden(zgn. Refugie of Refugiumhuizen) De zusters van Nieuw Hospitaal hielden zich vooral bezig met opvangen van vluchtelingen en vreemdelingen, verzorgen van armen en zieken en het geven van onderwijs aan arme kinderen.

Nadat het Nieuwe Hospitaal in 1596 werd opgeheven kwamen in 1603 zusters uit Antwerpen die verder gingen met het Gasthuis. Tot de verovering van Hulst door Prins Frederik Hendrik in 1645 is dit Gasthuis zeer actief geweest in Hulst. Hieronder een foto van Michel Verbeek van de Gentsestraat, met links de plek van het Nieuwe Hospitaal en later van het Elizabeth Gasthuis. De straat geeft zicht op de Sint Willibrord Basiliek. Naast de foto een schilderij van Moeder Overste Maria Franchoys, waarschijnlijk in 1603 geschilderd toen zij de leiding kreeg over het Gasthuis.

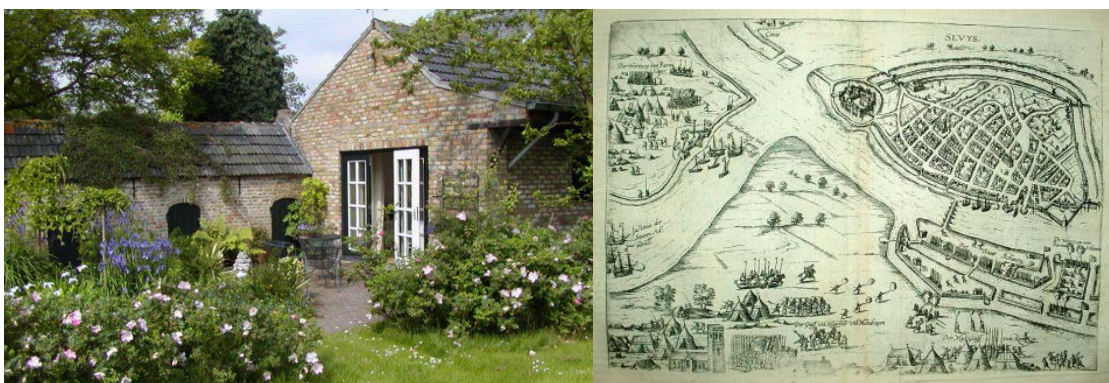
We sluiten de route door Zeeland af in Sluis. Net als Hulst een oude historische stad in Zeeuws Vlaanderen. Beide steden zijn sterk beïnvloed door Vlaanderen(Antwerpen, Gent en Brugge). Aansluiting van de kloosters bij Nederlandse Kapittels gebeurde bijna niet. Dat had vooral praktische redenen, omdat visitatie anders teveel tijd zal vergen. De hervormingsgolf was er niet minder om. De kloosters van de Tertiarissen in Sluis staan bij elkaar in het overzicht, omdat ze zoveel gemeen met elkaar hadden.

22. en 23. De kloosters van de Tertiariissen, de Grauwzusters, in Sluis

Allereerst het klooster van O.L.V. Gasthuis. Aangesloten bij een Vlaamse Congregatie en deel uitmakend van de O.L.V. Parochie in Sluis. Regelmatig gingen de Grauwzusters naar de grote Mariakerk. Een kerk die later in verval zal raken.(stompe toren is uiteindelijk alleen nog over). De zusters hielden zich in het Gasthuis vooral bezig met het verzorgen van zieken en armen, het opvangen van vreemdelingen en met handwerken. Het klooster bevond zich bij de Oostpoort.

Het andere klooster van de Tertiariissen en Grauwzusters was het eerste klooster in Zeeland van deze 3^e Orde lekenzusters. In 1416 zijn ze begonnen aan de Zuidkeure, later verhuisden ze naar Magdalene. Ze werkten niet in het klooster zelf maar in het Sint Mariagasthuis, in de stad. De Grauwzusters van Magdalene en de Zuidkeure maakten deel uit van de parochie van Sint Jan Baptist. Ze kerkten in de grote Sint Jan, die later verwoest is door brand.

In 1580 werden alle Grauwzusters verdreven, in 1587 konden ze weer terugkeren toen de Spanjaarden Sluis innamen(zie tekening beleg hieronder). Uiteindelijk moesten ze in 1604 de stad opnieuw verlaten toen Prins Maurits Sluis heroverde op de Spanjaarden. Het Sint Maria Gasthuis was ondertussen in 1582 op bevel van de Prins van Oranje afgebroken. De stenen moesten gebruikt worden om de stad te versterken tegen de Spanjaarden. Hieronder een hedendaags Gasthuis in Sluis, de Veerhoeve.

De oorlog tussen Oranje(Staten van Holland), de Geuzen en de Spanjaarden heeft veel leed veroorzaakt. Kloosterordes waren in hun keuzes vaak pragmatisch, ze wilden graag het klooster en het andere bezit beschermen.

Nawoord

Dit overzicht van Moderne Devotie en Zeeland is geen overzicht van alle kloosters in Zeeland. Wel geeft het een beeld van de Moderne Devotie beweging, die een directe invloed heeft gehad, met de kloosters van de Moderne Devotie. Zij heeft daarnaast vooral een indirecte invloed gehad, in de geloofs- en levenspraktijk van vele broeders en zusters en de hervormingen binnen bijna alle kloosterordes.

Het overzicht is een 1^e versie. Reacties worden daarom ook erg op prijs gesteld. Een ieder mag het overzicht gebruiken, daar is het ook voor bedoeld, om de identiteit van Zeeland en de Moderne Devotie te leren kennen en door te geven.

Toen wij in oktober 2016 met een tweetal Actuele Moderne Devoten Zeeland bezochten, werden we verrast door een geweldige gastvrijheid. In Middelburg bij het Stadsklooster Simpelhuys, in Zierikzee bij het Streekarchief o.l.v. Huib Uil, en bij de pioniersplek Kloosterwelle in Noordwelle. Met dankbaarheid en vol inspiratie kijken we daar op terug.

Hieronder de ondertekening van het Windesheimverdrag op 16 nov.2011, een intentieovereenkomst getekend door de Burgemeester van Zwolle en van Deventer. Daarin geven ze aan de Moderne Devotie uit verleden, in heden en naar de toekomst, te willen ondersteunen.

Dank aan de beeldbank van het Streekarchief Schouwen Duiveland, het Zeeuws Archief, Encyclopedie van Zeeland, Monnikenwerk PZC, fotoarchief PZC, Titus Brandsma Instituut, VU en het Groninger Archief. M. de Vries